Vol. 1, Issue 2

BO‘LAJAK TASVIRIY SAN’AT O‘QITUVCHILARINING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA MILLIY AMALIY SAN’AT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR INTEGRATSIYASI

Razikov Olimjon Xodjiyevich

Buxoro shahar Prezident maktabi

Annotatsiya. Maqolada oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda milliy amaliy san’at an’analari va zamonaviy raqamli texnologiyalarni integratsiyalash masalasi tahlil qilingan. Buxoro amaliy san’ati (zardo‘zlik, kulolchilik, ganch o‘ymakorligi, naqsh san’ati) namunalarini raqamli grafika vositalari yordamida o‘rganish va ijodiy qayta talqin qilish metodikasi ishlab chiqilgan. «An’ana – tahlil – raqamli eskiz – materialda ijro – pedagogik tatbiq» bosqichlaridan iborat o‘qitish algoritmi taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: ijodiy qobiliyat, bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchisi, milliy amaliy san’at, naqsh, raqamli grafika, integratsiya, Buxoro hunarmandchiligi

Аннотация. В статье анализируется вопрос интегратсии традитсий националного прикладного искусства и современних сифрових технологий в развитии творческих способностей будуших учителей изобразителного искусства в вузах. Разработана методика изучения и творческой интерпретатсии образсов прикладного искусства Бухари (золотное шитё, керамика, резьба по ганчу, орнамент) средствами сифровой графики. Предложен алгоритм обучения из пяти этапов.

Ключевые слова: творческие способности, будуший учител изобразителного искусства, националное прикладное искусство, орнамент, сифровая графика, интеграция

Kirish

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri – milliy madaniy merosni asrab-avaylash bilan birga zamonaviy texnologiyalarni o‘quv jarayoniga keng joriy etishdir. «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonun (O‘RQ-637, 23.09.2020), Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi (PF-5847, 08.10.2019) va «Raqamli O‘zbekiston – 2030» strategiyasi (PF-6079, 05.10.2020) ushbu vazifani aniq belgilab beradi [1; 2; 3].

Tasviriy san’at o‘qituvchisi uchun bu ikki yo‘nalish bir-birini to‘ldiradi. Bir tomondan, Buxoroning zardo‘zlik, kulolchilik, ganch o‘ymakorligi va naqsh san’ati boy kompozitsion va rangshunoslik tajribasini o‘zida mujassam etgan. Ikkinchi tomondan, raqamli grafika dasturlari ijodiy g‘oyani tez va ko‘p variantda sinab ko‘rish imkonini beradi. Biroq amaliyotda milliy san’at ko‘pincha faqat nusxa ko‘chirish obyekti sifatida o‘rganiladi, raqamli texnologiyalar esa ijodiy qobiliyatni rivojlantirish vositasi sifatida emas, balki texnik ko‘nikma sifatida o‘qitiladi.

Maqolaning maqsadi – bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda milliy amaliy san’at va raqamli texnologiyalar integratsiyasiga asoslangan metodikani nazariy jihatdan asoslash va uning amaliy algoritmini ishlab chiqishdir.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Ijodiy qobiliyatlar muammosi psixologiya va pedagogikada keng o‘rganilgan. L.S. Vigotskiy tasavvurni har qanday ijodiy faoliyatning asosi deb hisoblab, u insonning oldingi tajribasi qanchalik boy bo‘lsa, shunchalik rivojlanishini ta’kidlagan [4]. Bu xulosa milliy san’at namunalari bilan chuqur tanishish talabaning ijodiy tasavvuri uchun mustahkam zamin yaratishini nazariy jihatdan asoslaydi. D.B. Bogoyavlenskaya ijodiy qobiliyatni intellektual faollik, ya’ni berilgan vazifa doirasidan chiqib izlanish qobiliyati sifatida talqin etadi [5]. YE.P. Ilin kreativlik va iste’dod tushunchalarini tizimlashtirgan [6].

O‘rta Osiyo va Buxoro amaliy san’atining badiiy xususiyatlari G.A. Pugachenkova va L.I. Rempel [7], shuningdek L.I. Rempelning arxitektura naqshiga bag‘ishlangan tadqiqotida [8] atroflicha yoritilgan. Maktabda tasviriy san’at o‘qitish metodikasining milliy jihatlari R. Hasanov ishlarida [9], estetik tarbiyaning umumiy masalalari B.M. Nemenskiy asarlarida [10] ko‘rib chiqilgan.

Raqamli texnologiyalarni fan mazmuni va pedagogika bilan uyg‘unlashtirish P. Mishra va M. Kyoler tomonidan taklif etilgan TPACK (texnologik-pedagogik-mazmuniy bilim) modeli orqali asoslangan [11]. Ushbu model bo‘lajak o‘qituvchi texnologiyani alohida emas, balki san’at mazmuni va o‘qitish metodikasi bilan birlikda egallashi zarurligini ko‘rsatadi. Ijodiy tafakkurni baholashda E.P. Torrens testlaridan [12] moslashtirilgan holda foydalanish mumkin.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: ilmiy-pedagogik va san’atshunoslik adabiyotlarini tahlil qilish; o‘quv reja va dasturlarni tahlil qilish; pedagogik kuzatuv; talabalar ijodiy ishlarini tahlil qilish; suhbat va anketa; pedagogik modellashtirish. Tahlil natijasida milliy amaliy san’at va raqamli texnologiyalar integratsiyasi ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda uchta vazifani bajarishi aniqlandi: milliy san’at – mazmun va obrazlar manbai; raqamli texnologiya – g‘oyani tez va ko‘p variantda sinash vositasi; ularning uyg‘unligi – an’anani zamonaviy tilda qayta talqin qilish imkoniyati.

Shu asosda besh bosqichli o‘qitish algoritmi ishlab chiqildi:

An’ana bilan tanishuv. Talabalar Buxoro muzeylari, hunarmandchilik markazlari va me’moriy yodgorliklarda amaliy san’at namunalarini o‘rganadi, qalamtasvir va akvarelda naturadan nusxalar bajaradi.

Badiiy tahlil. Namunaning kompozitsion tuzilishi, ritmi, simmetriya turlari, rang uyg‘unligi va ramziy ma’nosi aniqlanadi. Naqsh elementlari (islimiy, girih, o‘simliksimon motivlar) tasnif qilinadi.

Materialda ijro. Eng muvaffaqiyatli variant an’anaviy materialda (guash, akvarel, ganch, sopol) yoki zamonaviy dizayn mahsuloti (plakat, kitob bezagi, interyer elementi) shaklida amalga oshiriladi.

Pedagogik tatbiq. Talaba o‘z loyihasi asosida maktab o‘quvchilari uchun ijodiy topshiriq va dars ishlanmasini tayyorlaydi, pedagogik amaliyotda sinovdan o‘tkazadi.

Raqamli eskiz. Vektorli va rastrli grafika dasturlari (masalan, Inkscape, Krita, Adobe Illustrator) yordamida an’anaviy motiv asosida kamida uch xil variant yaratiladi: rang yechimi, kompozitsiya yoki formatni o‘zgartirish orqali.

Topshiriqlarning muhim xususiyati shundaki, raqamli vosita an’anani almashtirmaydi, balki uni chuqurroq anglashga yordam beradi. Masalan, naqsh modulini vektorda qayta qurish jarayonida talaba girihning geometrik qonuniyatlarini amalda kashf etadi. Ko‘p variantli eskizlash esa J. Gilford [13] ta’kidlagan divergent tafakkurning ravonlik va moslashuvchanlik xususiyatlarini rivojlantiradi. Beshinchi – pedagogik tatbiq bosqichi bo‘lajak o‘qituvchini bo‘lajak rassomdan ajratib turuvchi asosiy bosqichdir. Talaba o‘zi egallagan ijodiy tajribani o‘quvchilar faoliyatiga ko‘chirish yo‘llarini izlaydi va shu orqali kasbiy-ijodiy kompetentligi shakllanadi.

Metodikaning samaradorligini baholash uchun quyidagi mezonlardan foydalanish tavsiya etiladi: motivatsion (milliy san’atga qiziqish, ijodga intilish), badiiy-obrazli (g‘oyaning originalligi, variantlar soni va xilma-xilligi), texnologik (raqamli vositalardan ijodiy maqsadda foydalana olish) va metodik (ijodiy topshiriq va dars ishlanmasini tuzish mahorati).

Xulosa

Bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda milliy amaliy san’at va raqamli texnologiyalar integratsiyasi samarali yo‘nalish hisoblanadi. Milliy san’at ijodiy tasavvur uchun mazmunli manba bo‘lsa, raqamli vositalar g‘oyani tez va ko‘p variantda sinab ko‘rish imkonini yaratadi. Taklif etilgan «an’ana bilan tanishuv – badiiy tahlil – raqamli eskiz – materialda ijro – pedagogik

tatbiq» algoritmi va Buxoro amaliy san’atiga asoslangan ijodiy topshiriqlar tizimi talabalarda kompozitsion tafakkur, stilizatsiya mahorati, originallik va ijodiy tajribani pedagogik faoliyatga ko‘chira olish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Keyingi tadqiqotlar metodikaning samaradorligini tajriba-sinov ishlari orqali aniqlash hamda «Milliy amaliy san’at va raqamli grafika» maxsus kursining o‘quv-uslubiy majmuasini ishlab chiqishga qaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. 23.09.2020 y., O‘RQ-637 // lex.uz.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi Farmoni. 08.10.2019 y., PF-5847 // lex.uz.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «“Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmoni. 05.10.2020 y., PF-6079 // lex.uz.
4. Vigotskiy L.S. Voobrajeniye i tvorchestvo v detskom vozraste. – M.: Prosvesheniye, 1991. – 93 s.
5. Bogoyavlenskaya D.B. Psixologiya tvorcheskix sposobnostey. – M.: Akademiya, 2002. – 320 s.
6. Ilin YE.P. Psixologiya tvorchestva, kreativnosti, odaryonnosti. – SPb.: Piter, 2009. – 448 s.
7. Pugachenkova G.A., Rempel L.I. Ocherki iskusstva Sredney Azii: Drevnost i srednevekovye. – M.: Iskusstvo, 1982.
8. Rempel L.I. Arxitekturniy ornament Uzbekistana. – Tashkent: Goslitizdat UzSSR, 1961.
9. Hasanov R. Maktabda tasviriy san’at o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2004.

10. Nemenskiy B.M. Mudrost krasoti: o problemax esteticheskogo vospitaniya. – M.: Prosvesheniye, 1987.

11. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108, № 6. – P. 1017–1054.

12. Torrance E.P. Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. – Princeton, NJ: Personnel Press, 1966.

13. Guilford J.P. Creativity // American Psychologist. – 1950. – Vol. 5, № 9. – P. 444–454.